

Gáspár Ildikó

Örökre elveszett részünk

SHE SHE POP:

FIÓKOK (SCHUBLADEN)

„1961. augusztus 12-e délelőtt 11 óra. Berlinben vagyunk. Anyám épp fel akar szállni a vonatra, amikor egy fiatalember odalép hozzám, és átnyújt neki huszonöt szál fehér rózsát. Kérlek, ne menj el, mondja a férfi. Anyám marad. Másnap szögesdrótot húznak Berlin keleti és nyugati része közé. Nina, én azt hiszem, a falnak köszönhetem, hogy egyáltalán a világon vagyok.” Ezzel a monológgal indítja Annett a She She Pop *Schublade* (Fiókok) című előadását a berlini Hebbel am Ufer Színházban.

A She She Pop tagjai – a Rimini Protokollhoz hasonlóan – a giesseni egyetemen végeztek alkalmazott színháztudomány szakon, ahol a hallgatók nemcsak elméletet tanulnak, hanem a gyakorlatban is kipróbálhatják újszerű elképzeléseiket. A She She Pop is dokumentarista színházzal foglalkozik, meghatározó azonban, hogy hat nő hozta létre, akikhez néhány évvel később egy férfi is csatlakozott. A tagok 1998-ban, az egyetemen alapították meg csoportjukat, mert megalégték, hogy hallgatólagosan még ebben a haladó szellemű kísérleti műhelyben is csak a férfi rendezőket tekintik elfogadottnak. A csapat azóta is együtt dolgozik, az előadásokat nem egy-egy ember jegyzi, hanem ők mindnyájan az egészet – díszlettel, jelmezzel, zenével, koreográfiával –, kollektívaként. A szereplők részben a tagok, részben meghívott „játsszók”, performerek. A két éve a Theatertreffenen is nagy sikert aratott, a *Lear király* ihlette *Testamentum* című előadásukban hárman szerepelnek a csoportból, ki-ki a saját édesapjával együtt.

A 2012-ben bemutatott *Fiókok* azzal foglalkozik, amiről nem szokás beszélni: milyen feszültség munkál a ma már harmincas–negyvenes korosztályban a hajdani Keleti, illetve Nyugati Blokkban nevelkedett és szocializálódott csoportok között? Mit jelentett számukra a haza és a régi világ elvesztése? Hogyan lehetséges – ha egyáltalán lehetséges – a szocializáció közös nyelve nélkül közösségben élni? Mindezt női szemszögből vizsgálják; a női sorsot, életet közvetlenül érintő kérdések adják a jelenetek alapját.

A színpadon hat kis asztal, rajtuk mappákban, dobozokban könyvek. Az asztaloknál egymással szemben ülnek a párok: egy-egy keletnémet és egy-egy nyugatnémet nő – de ezt még nem tudom, nem is tudhatom. Csak hat fiatal nőt látok, átlagos ruházatban,

akik úgy merednek egymásra, mint a kerületi bajnoki címért küzdő sakkozónők a döntő játszma előtt.

„Beszéljünk anyámról” – mondja egyikük. „Miatán megszülettem, hat hónapig volt velem otthon, aztán visszament dolgozni.” „Az én anyám, aki eredetileg óvónő, az első három évemet velem együtt töltötte a nappaliban.” „Nekem már nem jutott hely az óvodában, és csak arra emlékszem, hogy otthon másolom a betűket az újságból.” E néhány megszólalás máris sejteni engedi, hogy melyik nő született Nyugat-, és melyik Kelet-Németországban. Tápszer vagy anyatej? – kérdi egyikük. Tápszer – mondja az a lány, akit fél-évesen beadtak a bölcsődébe. A másik kifordul a nézők felé: tekintete elárulja, hogy megvan a véleménye a keletnémet nevelési módszerekről. És mi a nézőtérén mindent értünk.

Alexandra egy foltokban kifakult, almazöld papírlapot tart a kezében. „Ez egy oklevél a társadalmi munkámért 1986-ból. Tízéves voltam akkor.” Igen, ez ismerős, gondolom magamban. Annak idején én is kaptam oklevelet, emléklapot, szinte mindenért. Túrázásért, őrsi óráért, tanulmányi eredményért. „Ez pedig egy másik oklevél: A legjobb brigádvezetőnek.” „Brigádvezető? Mi az a brigádvezető?” Erre én is kíváncsi vagyok. Az őrsvezetőt tudom, az voltam én is tízéves koromban. („Az őr az úttörőmozgalom legkisebb egysége” – mondja a Wikipédia.) „A brigádvezető négy padért felelős személy. Van egy füzet, amelybe fel kell írnia, ha hiányzik valakinek a füzet, ceruzája,

radírja.” Nahát. És őt vajon ki írja fel? – mondom magamban. Talán a brigád tagjai. Korán meg kell alapozni a megfigyelők megfigyelésének hatékony rendszerét.

Gyerekkori emlékfoslányok egy kislányról, aki a tévétorony tetejéről próbál meg átkukucskálni a szomszéd országba. Egy másik kislány a Harz-hegységből, távcsővel teszi ugyanezt. 1987. Talán épp egymást nézik.

„1988. A családom úgy dönt, hogy a bátyám vegye feleségül a család egy bécsi barátnőjét, hogy Nyugatra mehessen. Nekem a római unokatestvéremhez kell majd hozzámennem. A bátyám Budapestre utazik, másnap már Bécsben van. Fogalmunk sincs, látjuk-e még egymást valaha. Ez a dal arról szól, hogy mit éreztem akkor.” Alexandra feltesz egy lemezt az asztalon álló lemezjátszóra, és a bús férfihanggal együtt

Jelenetek
a Fiókokból

Fotó: BKrieg

Most már világos: az asztalon felhalmozott iratok, mappák, levelek, papírok, fényképek, könyvek, tankönyvek, oklevelek az otthoni fiókokból kerültek elő – vagyis a múltból. A hat nő gyerekkorának emlékei. Levél a keletnémeteknek ismeretlenül is ételcsomagot küldő nagymamától. Levél a Keleten rekedt rokonoknak.

„Mi a kapitalizmus? Kik a kapitalisták?” „A kapitalisták egy szűk réteg, akik drága ruhákban járnak, drága ételeket esznek, drága nyaralóhelyekre utaznak” – írja a 4. osztályos NDK-s honismereti tankönyv. „Kik a kommunisták?” „A kommunisták egy szűk réteg, akik drága ruhákban járnak, drága ételeket esznek, drága nyaralóhelyekre utaznak, csak egészen más ideológiai alapon” – fűzi hozzá szarkasztikusan a keletnémet Wenke.

ő is énekelni kezd: „Mikor gyerek voltam, nem értettem, hová szállnak a madarak, mikor jegesen fúj a szél. Apám szelíden elmosolyodott: délnek röpülnek a hó, a fagy elől, hogy mindig láthassák a napfényt.” A szomszéd asztalnál ülő Wenke is bekapcsolódik a dalba, és együtt éneklük a refrént: „Délnek, délnek vágytam szállni én is, ez volt az álmom, a dombok mögött a szárnyam kinőtt, hogy a tél elől lekopjak innét!” A három keletnémet lány együtt üvölti: „Lekopjak innét!”

„Amikor Nyugatról csomagot kaptunk, anyám órákig küszködött, míg a körmével kibogozta a zsinegen a csomót.” „De hát miért nem vágta el?” „Hogy képzeled? A zsineg mindig jó volt még valamire. Persze a Stasi meghatározta, hogy mi lehet a csomagban, és négyből egy, ha megérkezett.”

A három asztalon olvasólámpa. Ki-be kapcsolják, aszerint, hogy épp ki beszél. A fel-, majd lekapcsolódó lámpák, az egymást figyelő tekintetek kihallgatásra emlékeztetnek. Így ülhetett egymással szemben a Stasi munkatársa és az épp beszervezésre kiszemelt alany. Most mindhárom lámpa elsötétül. „Ha akkor ismerlek, ennél a dalnál rád gondolok” – mondja Ilia, az egyik (egyébként görög származású) nyugatnémet lány, és feltesz egy lemezt. „So far away...” – éneklő egy rekedtes-érzelmes női hang. Carole King. „Ja, persze, ti nem tudtok angolul. Lefordítom: Oly messze vagy. Jó volna az ajtóban látni az arcodat.” A három nyugatnémet nő bekapcsol egy-egy videokamerát, és saját maga felé fordítja. Hátul, egy kivetítőn megjelenik egymás mellett a három arc. Egyikük a dalt éneklő, a másik kettő közönyösen néz. Csak kifejezéstelen tekintetek, semmi más. Mégis, e gesztusnak drámai ereje van. Ez a szó jut eszembe: tehetetlenség. Tehetetlenség az akkori, harminc évvel ezelőtti jelen és – a mából visszatekintve – a múlt megváltoztathatatlanságával szemben. A három keletnémet lány, anélkül, hogy felállna a forgószekérről, az előtérbe gurul. A színpad elején iratokkal, könyvekkel teli dobozok. Alexandra egy üveget vesz ki a dobozból, benne átlátszó ital. Három stampedli is kerül mellé. A lányok koccintanak, és megállapítják, hogy a nyugatnémet nők rosszul hiszik, hogy ha angolul nem is, de azért ők oroszul legalább tudnak. Nem tudnak.

„A szüleim pacifisták voltak.” „Mi az a pacifista?” A lemezjátszón forogni kezd az *Imagine* Lennontól. „A pacifista a Néphadsereg ellensége. A Néphadsereg az NDK-t védelmezi, ezért a pacifista az NDK ellensége is. És mivel az NDK az első antifasiszta ország, ezért a pacifista, mivel az NDK ellensége, fasiszta, imperialista, és a világbékét veszélyezteti” – mondja Wenke, és szinte letépi a lemezt a lemezjátszóról, közben durván megkarcolja. „Na, mit csinálsz? Tönkretesz a lemezt!” – jajdul fel Ilia, ezúttal nem a „nyugatnémet” szerepében, hanem „civilben”, színházi munkatársként. Persze ez is játék.

„1982-ben elégettem a verseimet. 2005-ben egy Stasi-aktában újra megtaláltam őket. 1982-ben a Stasi egy alkalmazottja ül velem szemben; szeretne megnyerni maguknak. Az érve a világbéke. Elutasítom. Mégis, mostanában sokszor eszembe jut, hogy talán minden másképp alakul, ha akkor nem egy öregember van ott, hanem egy fiatal és rokonszenves, intelligens nő” – mondja a csoport legidősebb tagja, Annett, majd felénk fordul: „Tudjátok, mi a romantika? A romantika egy töredék, schlegeli értelemben. Hogy mi a töredék? Az elveszett egész egy része. És hogy mi az egész? A két fél, együttesen. És hogy ennek mi köze hozzánk?” A hat nő kórusban vágja rá: „Minden.”

Levelek, érzelmes naplórészletek kerülnek elő. Kiderül, hogy a keletnémet nők éveken át Tanita Tikaram *Twist in my sobriety* című dalát hallgatták, amikor szerelmesek voltak. Vagyis egyfolytában. Ez Magyarországon sem volt másképp, fut át az agyamon. Mindenesetre Tanita jóleső emlékeket ébreszt, eszembe jut a nyolcadikos farsangi buli a lassúzó párokkal, ott,

a barackszín múmárvány aulában. Egyre több közösséget érzek a keletnémet megszólalókkal. Mintha több azonos pontot találhatnánk a gyerekkorunkban, mi, keletiek, akiknek nem ugyanaz az anyanyelvünk, mint a „kétféle” németek ott, a színpadon, akik két különböző társadalmi rendszerben nőttek fel.

Katharina Witt, a többszörös világ- és olimpiai bajnok keletnémet műkorcsolyázónő olyan sztár, akiért minden német rajong. Híres Carmen-kűrjét a forgószékben ülve eleveníti fel a nyugatnémet Nina. A groteszk és infantilis tánca bekapcsolódik a keletnémet Wenke is. Együtt forognak, siklanak székeiken a képzeletbeli jégen, ’84-ben vagy ’88-ban? Most hirtelen nem is tudják, olyan régen volt.

„Mi az emancipáció?” „Függetlenné válni személyként és csoportként” – állítja Alexandra. „Függetlenné válni a patriarchátustól” – helyesbít Ilia. „Az emancipáció azt jelenti, hogy megtanuljuk elviselni a magányt. Legalábbis Heiner Müller szerint” – teszi hozzá Annett.

A lányok most összetolnak középen két asztalt, és aköré ülnek le. „1990. október 3. Németországot egyesítik. Sírok, mert hirtelen megértem, hogy örökre elveszítettem a hazámat” – mondja Alexandra. „El tudod képzelni, milyen az, amikor az identitásod egy része saját életet él? Hogy egyszer csak megváltozik? Hogy soha többé nem lehetek már az, aki voltam?” – kérdi tőle a nyugatnémet Johanna. „És te el tudod képzelni, milyen olyan emberek közt élni, akik semmitől nem képesek megválni? Hogy milyen volt nekem, hogy mindentől meg kellett válnom? Hogy milyen, amikor azt mondják neked, aki elvesztetted az otthonod: Végre megérkezted! Addig hittünk az NDK szuverenitásában! Majd azt, hogy az NDK kudarcot vallott, sikerként kellett megélnünk!” A vitába a többiek is bekapcsolódnak: „Van fogalmad arról, hogy most már csak a kapitalizmus az egyetlen lehetőség – temiattad?” „El tudod képzelni, hogy a francia rokonaid nem jönnek többé látogatóba, mert a keletnémet rész mint turistalátványosság megszűnt létezni?”

„Stop” – állítja meg a veszekedést Johanna. „Itt az ideje, hogy mérleget vonjunk. Válaszolatok őszintén, gondolkodás nélkül!” „Hányszor álmodsz éjszakánként?” „Hétszer.” „Hány álmod fulladt eddig kudarcba?” „Három.” „Mennyire voltál boldog 1990-ben, mondjuk, egy tízes skálán?” „Az elején 10, a végén 1.” „És most?” „7.” „Hány keletnémet kontakt van a mobilodban?” „3.” „Ebbe minket, hármunkat is beleszámoltál?” „Igen.” „Hány keletnémettel feküdtél le eddig?” „Egyel sem.” „Átlagosan hány ajándékot kaptál régen karácsonyra?” „Hetet.” „És most?” „Negyvenhetet.” „Hányat tudsz ebből használni?” „Négyet.” „És te hogy ünnepléd a karácsonyt? Szoktál süteményt sütni? Melyik a kedvenced? Hogy hívták az első szerelmedet? Emlékszel, hogy ismerkedtetek meg?” A kérdezők egymás szavába vágva faggatóznak, most már gátlástalanul, a mondatok egymásba úsznak, egyre halkabbak lesznek: a hat lány duruzsolva beszélget, csak egy sóhaj, egy kuncogás hallatszik ki néha. Épp ideje összeismerkedniük.